

Feasibility of Criminalizing the Violation of the Rules and Restrictions Related to the Corona Pandemic in the form of a Mere Material Crime

Atefeh Abbasi Kalimani^{1*}, Azadeh Ghasemi Barzegar¹

1. Faculty of Law, Sisters Campus/ Imam Sadegh University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Examining many examples of criminalization in the field of preservation and protection of society's values shows the existence of criminal inflation, non-compliance with the needs of society, disproportion between crime and punishment, lack of consideration of preventive measures against the occurrence of crime and also non-compliance with policies. The entire notification system is the Supreme Leader's position. However, there is a considerable legal gap in dealing with epidemic diseases, including Corona.

Method: His research is of a theoretical type, the research method is descriptive and analytical, and the method of collecting information is library-based, referring to documents, books, and articles.

Ethical Considerations: In all stages of writing the present research, while respecting the originality of the texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: The findings of this research indicate that while using preventive measures, criminalization of violations in the field of non-compliance with the regulations related to Corona should be done based on the doctrine of mere material crimes.

Conclusion: Protecting the health of people in the society, especially during the outbreak of an emerging disease like Corona, is one of the important duties of the government. One of the ways to protect health and safety in the society is to use the guarantee of criminal execution in compliance with the principles and criteria required for criminalization. Failure to pay attention to the regulations related to the corona pandemic era should be criminalized as material criminal events, so that without the need for intentionality or criminal guilt, and by decisively, quickly and timely dealing with the offenders, they will cause public intimidation of the members of the society and punish them. To respect and apply health regulations.

Keywords: Prevention; Mere Material Crime; Punishment Criminalization; Corona Pandemic

Corresponding Author: Atefeh Abbasi Kalimani; **Email:** atefehabbasi@isu.ac.ir

Received: July 27, 2021; **Accepted:** February 12, 2022; **Published Online:** September 15, 2022

Please cite this article as:

Abbasi Kalimani A, Ghasemi Barzegar A. Feasibility of Criminalizing the Violation of the Rules and Restrictions Related to the Corona Pandemic in the form of a Mere Material Crime. *Medical Law Journal*. 2022; 16(57): e36.

امکان سنجی جرم‌انگاری تخلف از ضوابط و محدودیت‌های مربوط به پاندمی کرونا در قالب جرم مادی صرف

عاطفه عباسی کلیمانی^{۱*}، آزاده قاسمی برزگر^۲

۱. گروه حقوق، پردیس خواهران، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: بررسی بسیاری از مصادیق جرم‌انگاری در حوزه حفظ و حراست از ارزش‌های جامعه مبین وجود تورم کیفری، عدم مطابقت با نیازهای جامعه، عدم تناسب میان جرم و مجازات، عدم لحاظ اقدام پیشگیرانه از وقوع جرم و نیز عدم تطابق با سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری می‌باشد. حال آنکه در خصوص مقابله با بیماری‌های همه‌گیر، از جمله کرونا خلأ قانونی قابل ملاحظه‌ای وجود دارد.

روش: این تحقیق از نوع نظری بوده، روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، ضمن رعایت اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که ضمن به کارگیری اقدامات پیشگیرانه باید بر اساس دکترین جرائم مادی صرف به جرم‌انگاری تخلفات در حوزه عدم رعایت مقررات مربوط به کرونا اقدام نمود.

نتیجه‌گیری: حراست از سلامت افراد جامعه به ویژه در زمان شیوع یک بیماری نوظهور مانند کرونا یکی از وظایف خطیر حاکمیت می‌باشد. یکی از طرق پاسداشت بهداشت و سلامت در جامعه، استفاده از ضمانت اجرای کیفری با رعایت مبانی و معیارهای لازم‌الرعایه جهت جرم‌انگاری است. عدم توجه به مقررات مربوط به دوران پاندمی کرونا باید به عنوان وقایع مجرمانه مادی صرف جرم‌انگاری گردند تا اینچنین بدون نیاز به عمد یا تقصیر جزایی مرتکب و با برخورد قاطع، سریع و به هنگام با متخلفین، موجبات ارباب عمومی افراد جامعه و تقید ایشان به احترام و به کارگیری ضوابط بهداشتی فراهم آید.

واژگان کلیدی: پیشگیری؛ جرم مادی صرف؛ مجازات؛ جرم‌انگاری؛ پاندمی کرونا

نویسنده مسئول: عاطفه عباسی کلیمانی؛ پست الکترونیک: atefehabbasi@isu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۳؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۶/۲۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Abbasi Kalimani A, Ghasemi Barzegar A. Feasibility of Criminalizing the Violation of the Rules and Restrictions Related to the Corona Pandemic in the form of a Mere Material Crime. *Medical Law Journal*. 2022; 16(57): e36.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده سلامت انسان، بیماری‌های واگیردار یا مسری است که بر اثر تماس مستقیم فیزیکی یا تماس با ترشحات بدن انسان آلوده و بیمار از فردی به دیگری منتقل می‌شود. در برخی مقاطع زمانی به دلیل شرایط خاص بهداشتی و تهدید سلامت عمومی، وضعیت بیماری‌های واگیر حادث شده و شرایط همه‌گیری بیماری پیش می‌آید و منجر به وضعیتی می‌شود که بیماری به عنوان یک رفتار خاص بهداشتی در یک منطقه یا کشور به صورت شفاف بیش از انتظار عادی گزارش می‌شود. هرگاه همه‌گیری بیماری در سراسر دنیا شایع شود، پاندمی رخ می‌دهد. پاندمی یک بیماری، محصول عوامل متعددی است که ریشه در ویژگی‌های فردی مانند جنس، سن، نژاد و قومیت، وضع اقتصادی و اجتماعی، شغل، تغذیه، گروه خونی و وراثت و یا عوامل محیطی اعم از محیط فیزیکی یعنی آب، گرما، هوا، پسماند و سایر آلاینده‌ها و نیز محیط زنده بیولوژیک، یعنی میکروب‌ها، انسان بیمار یا حیوانات و حشرات بیماری‌زای عفونی و نیز محیط اجتماعی، یعنی عادات و رسوم و اعتقادات مردم در اداره زندگی دارد. بنا بر نظر سازمان بهداشت جهانی، بیماری کووید-۱۹ نیز پاندمی نوپدید است (۱-۳).

با عنایت به آنکه برخورداری از سلامت یکی از حقوق ذاتی بشر است و بهره‌مندی از امکانات بهداشتی و سلامت جسمی، روحی و روانی یکی از حقوقی است که برای هر انسان صرف نظر از جنسیت، رنگ، نژاد، زبان، قومیت، نسب، مذهب و... به دور از هرگونه تبعیض متصور است، لذا دولت‌ها متعهد به تحقق این حق و تضمین اجرای حق مزبور در قالب تعهد به خودداری از منع یا محدود کردن دسترسی برابر همه اشخاص به خدمات پیشگیرانه، درمانی و تسکین‌دهنده مربوط به سلامتی، اجتناب از محروم‌ساختن یا محدود نمودن دسترسی گروه‌هایی چون زندانیان، بازداشت‌شدگان، اقلیت‌ها و مهاجران و... از خدمات سلامتی، احتراز از اجرای رویه‌های تبعیض‌آمیز در رابطه با وضعیت و نیازهای سلامتی به ویژه زنان، اجتناب از ممنوعیت یا مانع تراشی برای مراقبت پیشگیرانه، تعهد به

خودداری از توزیع داروهای ناسالم، اجتناب از سانسور اطلاعات و نظارت بر بازار تجهیزات پزشکی، دارویی و... نظارت بر عملکرد بخش‌های بهداشتی و درمانی اعم از دولتی و خصوصی، برنامه‌های ایمن‌سازی در برابر بیماری‌های واگیر و... در دوره پاندمی هستند (۴-۸).

جهت تضمین این حق از دو روش بهره‌گیری می‌شود: در روش نخست یا همان روش‌های پیشینی، نسبت به مقابله و حذف ریشه‌ها و زمینه‌های بیماری از طریق توسل به روش‌های پیشگیرانه اقدام می‌گردد؛ در روش‌های پسینی به عنوان روش دوم از مکانیزم کیفری جهت مقابله با نقض هنجارهای تحدید و کنترل شرایط اجتماعی و بهداشتی در دوره همه‌گیری بیماری استفاده می‌شود که خود تابع اصول و قواعدی است (۹-۱۰).

در این مقاله تلاش می‌گردد در ابتدا روش‌های مقابله با پدیده مزبور، بررسی و سپس الزامات جرم‌انگاری برای تأمین سلامت جامعه تدوین گردد.

توضیح ضروری آنکه تکلیف دولت به تأمین سلامت آحاد افراد جامع، نافی وظایف شهردان در قبال همه‌گیری ویروس نیست. به تعبیری دیگر، مجری اصلی قوانین و تدابیر فوق، شهروندان هستند و رعایت مقررات منع یا محدودیت آمد و شد شهروندان، لزوم استفاده از ماسک، عدم بازگشایی مشاغل یا رعایت پروتکل‌های بهداشتی در مشاغل بازگشایی شده تنها با همکاری ایشان به انجام می‌رسد. به ویژه در مقابله با بیماری کرونا رعایت برخی اقدامات ساده و بهداشتی موجبات قطع زنجیره شیوع را فراهم می‌کند، در نتیجه ضمن گسترش فرهنگ قانون‌پذیری و قانونگرایی، ضروری است نسبت به اعمال تدابیر قهری علیه شهروندان متخلف اقدام گردد، لذا در کنار یکپارچگی نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز، اعمال اقدامات تنبیهی نسبت به ناقضان دستورات قانونی، بسیار ضروری است. هم‌اینک اعمال واکنش کیفری و مدنی قاطع، سریع و شفاف نسبت به ناقضان حق مزبور و متعديان عمدی یا سهوی نسبت به آن اعم از آنچه در قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و واگیردار مصوب ۱۳۲۰، ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ و مواد ۴۹۵ تا ۴۹۷ قانون

بحث

۱. بایسته‌های جرم‌انگاری تخلفات علیه ضوابط بهداشتی:

بند ۱۴ سیاست‌های کلی قضایی ابلاغی مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۲ به بازنگری قوانین در جهت کاهش عناوین مجرمانه اختصاص دارد. بر این اساس سیاست‌های کلی بر ضرورت جرم‌زدایی و نیز بازنگری در قوانین حوزه کیفری (به منظور متناسب سازی آن) تصریح دارد. ماده ۳۸ قانون احکام دائمی توسعه کشور، تکلیف تنقیح، اصلاح و رفع ناهنجاری‌های قانونی را بر عهده قوه قضاییه نهاده تا ضمن رعایت قانون تدوین و تنقیح قوانین کشور با تقدیم لایحه به دولت به بازنگری مجموعه قوانین کشور بپردازد. این تحولات قانونی باید با رویکردهای پیشگیری از جرم و نیز جرم‌زدایی، کیفرزدایی و متناسب‌سازی جرائم و مجازات‌ها انجام پذیرد.

هرچند به کارگیری کیفر و ابزارهای سرکوبگر اصولاً باید به عنوان آخرین راه چار انتخاب گردد و قبل از توسل به سلاح کیفری باید از مکانیزم‌های پیشگیرانه بهره جست، لکن در خصوص حمایت از حقوق و مصالح عالی‌ه جامعه باید با حساسیت و قطعیت بیشتری اقدام کرد و سیاست‌ها و قوانین فوق نافذ اختیار مقنن بر وضع مقررات کیفری جهت تضمین حق شهروندان بر سلامت نیست.

همان‌گونه که پیش‌تر آمد، جایگزین‌نمودن اقدامات پیشگیرانه با مجازات و نیز بهبود اثربخشی واکنش‌های کیفری موجود در قبال جرائم، مستلزم تنظیم لایحه قانونی مورد نیاز بوده و در تدوین آن باید این نکته بررسی گردد که مقابله با رفتار ناقض هنجار و آسیب‌زا برای جامعه تا چه حد نیازمند مداخله دولتی است؟ آیا این دخالت تنها از طریق توسل به ضوابط کیفری منافع جامعه را تأمین خواهد کرد یا می‌توان با روش‌های دیگری با پدیده مزبور مقابله کرد؟ ضروری است جهت پاسخ به این پرسش‌ها ابتدا اصول حاکم بر تقنین در نظام حقوقی کشور، مطرح و سپس چالش‌های موجود بررسی شود.

مجلس اصولاً حق وضع قانون در عموم مسایل مندرج در قانون اساسی را بر اساس اصل ۷۱ دارد، البته قوانین مصوب مجلس نباید با اصول و احکام مذهب رسمی کشور و قانون اساسی

مجازات اسلامی ۱۳۹۲ وضع شده، کافی نبوده و ضروری است نسبت به، به روزرسانی و افزایش کارایی واکنش‌های مزبور، اقدامات لازم معمول گردد.

تأکید می‌گردد که اعمال واکنش‌های کیفری و مدنی ناقضان قواعد تحدیدی عصر کرونا، مستلزم تأمین اولیه شرایط اقتصادی و معیشتی ایشان بوده و در غیر این صورت اعمال واکنش کیفری و مدنی علیه فردی که برای گذران زندگی نیاز به اشتغال روزانه دارد امری غیرمنصفانه خواهد بود.

روش

این تحقیق از نوع نظری بوده، روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی می‌باشد و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که ضمن به کارگیری اقدامات پیشگیرانه باید بر اساس دکترین جرائم مادی صرف به جرم‌انگاری تخلفات در حوزه عدم رعایت مقررات مربوط به کرونا اقدام نمود. بر این اساس حراست از سلامت افراد جامعه به ویژه در زمان شیوع یک بیماری نوظهور مانند کرونا یکی از وظایف خطیر حاکمیت می‌باشد. یکی از طرق پاسداشت بهداشت و سلامت در جامعه، استفاده از ضمانت اجرای کیفری با رعایت مبانی و معیارهای لازم‌الرعایه جهت جرم‌انگاری است. عدم توجه به مقررات مربوط به دوران پاندمی کرونا باید به عنوان وقایع مجرمانه مادی صرف جرم‌انگاری گردند تا اینچنین بدون نیاز به عمد یا تقصیر جزایی مرتکب و با برخورد قاطع، سریع و به هنگام با متخلفین، موجبات ارباب عمومی افراد جامعه و تنقید ایشان به احترام و به کارگیری ضوابط بهداشتی فراهم آید.

مغایرت داشته باشد و وظیفه کنترل این امر بر اساس اصل نود و ششم بر عهده شورای نگهبان قرار دارد. علاوه بر مبانی فوق که نسبت به کلیه قوانین جاری است. اصولی نیز بر تقنین حوزه کیفری حاکم است، از جمله آنکه طبق اصل بیست و دوم، حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل افراد از تعرض جز در موارد قانونی مصون است، در نتیجه هرگونه اقدام معارض با منافع افراد نیاز به وضع قانون وجود دارد.

قاعده مهم قانونی‌بودن حکم به مجازات و اجرای آن در اصل ۳۶ و فرض برائت در پیگیری پرونده‌های اتهامی نیز در اصل ۳۷ تصریح گردیده‌اند. در اجرای قانون اساسی بر اساس ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود. وفق ماده ۱۲ همین قانون، حکم به مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی و اجرای آن‌ها باید از طریق دادگاه صالح، به موجب قانون و با رعایت شرایط و کیفیات مقرر در آن بوده و نباید از میزان و کیفیتی که در قانون یا حکم دادگاه مشخص شده است، تجاوز کند.

گفتنی است هرچند اصل بر دائمی‌بودن قوانین است مع الوصف در برخی موارد، از جمله بحران‌های اجتماعی نظیر کرونا می‌توان به وضع قوانین موقتی پرداخت تا نسبت به تدبیر وضعیت‌ها اقدام نمود. در خصوص پدیده کرونا، طی روال تصویب قانون در مجلس شورای اسلامی امکان‌پذیر نبود، لذا از ظرفیت شورای عالی امنیت ملی وفق قانون اساسی بهره‌گیری شد و بر اساس مصوبه آن مرجع، ستاد ملی کرونا اقدام به وضع قانون و تعیین ضمانت‌اجراهای مربوط نمود. وضعیت مزبور نشانگر خلأ قانونی کشور برای مقابله مؤثر با مخاطیان از هنجارهای بهداشتی بود و این مقاله به دنبال تبیین لزوم تنظیم و تدوین قانونی همیشگی و دائمی برای مواجهه با شرایط مشابه در کشور است، لذا نمی‌توان تنها به کنترل وضع موجود بسنده کرد و شرایط بحرانی بالقوه آینده کشور را نادیده گرفت.

برای نگارش قانونی مناسب توجه به جنبه قوی کارشناسی، اجتناب از گرفتارشدن در دام پوپولیسم و عوام‌گرایی در فرایند

وضع قانون، ارزیابی صحیح کارایی ضمانت‌اجراهای مربوط با توجه به زمان تصویب قانون و زمان اجرای آن، غیر مبهم، غیر مجمل و قابل فهم‌بودن قوانین برای عموم مردم، رعایت زبان و خط رسمی کشور وفق اصل ۱۵ قانون اساسی و قانون ممنوعیت به کارگیری اسامی، عناوین و اصطلاحات بیگانه مصوب ۱۳۷۵ به استثنای واژگان تخصصی در حوزه پزشکی، علوم ارتباطات و الکترونیک و... که قابل تبدیل به زبان پارسی نیستند نیز ضرورت دارد.

برای دستیابی به قانونی جامع و کارآمد باید نسبت به تدوین و ارایه سند سیاستی برای هر پیش‌نویس اقدام کرد. توضیح آنکه، موفقیت اجرای سیاست‌های تقنینی کشور مستلزم وجود تحلیل حقوقی قوی بوده و در تدوین سندهای سیاستی، تحلیل حقوقی (در کنار تحلیل مسأله، تحلیل اهداف، تحلیل هزینه - فایده مالی، تحلیل اثر اجتماعی، تحلیل نحوه اجرای سیاست و...) همواره یکی از الزامات اساسی است. از طریق تحلیل حقوقی و بر اساس سلسله مراتب نظام سیاستگذاری کشور می‌توان به این پرسش‌ها پاسخ داد که چه قانونی را اجرا می‌کنیم؟ آیا نیازی به لایحه جدید هست یا اینکه قوانین و مقررات موجود برای اجرای سیاست مورد نظر کفایت می‌کند؟ (۱۱)، فلذا گاهی تحلیل حقوقی ممکن است به این نتیجه ختم شود که برای اجرای سیاست‌ها، لازم است برخی قوانین و مقررات حقوقی نیز تغییر یابند یا اصلاح شوند، زیرا مهم‌ترین هدف از انجام تحلیل‌های حقوقی اسناد سیاستی، ایجاد همسویی بیشتر میان سیاست‌ها و پشتوانه حقوقی آن‌هاست (۱۲).

در گام نخست باید ذی‌نفعان قانون اعم از مردم، بخش دولتی، عمومی، غیر دولتی و خصوصی مورد شناسایی قرار گیرند. سند مزبور باید مشتمل بر طرح موضوع، بررسی وضعیت موجود، آسیب‌شناسی نقاط ضعف و قوت قوانین حاضر، شناسایی خلأهای قانونی، تبیین ضرورت وضع قانون جدید یا امکان اصلاح قانون فعلی، بار مالی ناشی از اجرای قانون، تبعات و پیامدهای سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از اجرای قانون، متن پیشنهادی قابل بررسی و... باشد.

به عدم اجرای قانون کیفری می‌شود و اجرای ضمانت اجراهای کیفری نیز در این زمینه منتهی به ارباب عمومی و اختصاصی جهت پیشگیری از ارتکاب جرم یا تکرار پدیده مجرمانه نمی‌شود.

هرگاه در جامعه‌ای فقر و محرومیت و وضعیت نامناسب معیشتی و شکاف طبقاتی حاکم باشد و امکانات اقتصادی و اجتماعی میان شهروندان به صورت نابرابر تقسیم گردد و نیز در صورت فقدان ارج و منزلت ارزش‌های معنوی و در مقابل ارزشمندی منافع مالی، تمایل افراد به کسب و تحصیل منافع مزبور در کوتاه‌مدت از روش‌های نامشروع افزایش می‌یابد. بدون کنترل این شرایط و صرفاً با وضع کیفر نمی‌توان با رفتارهای نابهنجار مقابله نمود. علاوه بر این، فقدان روحیه انطباق با هنجارهای جامعه، عادت به قانون‌شکنی و احتراز از تبعیت از قانون، عدم پذیرش معیارهای اجتماعی از سوی افراد جامعه و... نیز از جمله ویژگی‌هایی است که ضریب میل به قانون‌شکنی را در افراد افزایش می‌دهد. در این موارد رفع نابهنجاری اقتصادی، آموزش و آگاهی‌بخشی به آحاد ملت در خصوص درک درست از مفهوم حق و تکلیف از طریق آموزش رسمی در مدارس و دانشگاه‌ها و نیز چاپ کتب و نشریات و تولید محصولات سمعی و بصری مرتبط با حقوق و تکالیف شهروندی، مقابله با فساد و ارتقای سلامت اداری و... ضروری است.

بی‌توجهی به فاکتورهای فوق و صرف جرم‌انگاری عمل ناقص هنجار تنها به تورم کیفری می‌انجامد و هدف متعالی حقوق کیفری که حفظ منافع جامعه و اصلاح مرتکب است را دور از دسترس می‌نماید.

در نتیجه این امر منتهی به بی‌توجهی شهروندان به قانون و قانون‌گریزی و کاهش ارزش و اعتبار حقوق جزا می‌گردد. در عین حال مداخله بی‌جهت در حقوق و آزادی‌های مردم ایجاد ارباب غیر معمول و افزایش غیر عقلایی اختیارات پلیس و قضات را نیز در پی خواهد داشت (۱۵).

البته در تعیین نوع ضمانت اجرای کیفری باید هنجار نقض شده با نوع و میزان مجازات نیز متناسب باشد.

از طریق وجود سند حاضر می‌توان فیلترهای جرم‌انگاری اعم از فیلتر اصول، پیش‌فرض و کارکرد را به خوبی ارزیابی نمود. این فیلترها به ترتیب نکات ذیل را بررسی می‌کنند:

- رفتار ناقص هنجار به جهت آسیبی که به اجتماع می‌رساند نیازمند مداخله دولت است.

- مداخله دولت تنها از طریق توسل به ضوابط کیفری منافع جامعه را تأمین خواهد کرد.

- جرم‌انگاری عمل مجرمانه زیان قابل توجهی را از جامعه دفع کرده و سود مناسبی برای آن به بار خواهد آورد (۱۳).

توضیح آنکه هر عمل ناقص هنجارهای جامعه با واکنش اخلاقی از سوی جامعه مواجه می‌گردد (۱۴)، لکن نمی‌توان هر عملی را با واکنش کیفری پاسخ گفت. ضروری است در استفاده از واکنش کیفری به حداقل ممکن اکتفا شود، چراکه با تدوین قانون کیفری، حقوق و آزادی‌های اساسی ملت در حوزه جان، مال، ناموس، شغل و... تحدید می‌گردد. حال آنکه اصل بر اباحه و صحت اعمال افراد جامعه است. این امر تحت عنوان «سیاست جرم‌انگاری تا حداقل ممکن» شناخته شده است (۱۲).

لذا از میان رفتارهای ناقص هنجار باید مصادیق خاص و غیر قابل تحمل از سوی جامعه، انتخاب و به عنوان پدیده مجرمانه مورد حمایت نظام کیفری قرار گیرد. این امر علاوه بر حمایت جدی از ارزش مورد نظر، اثربخشی مجازات را نیز افزون می‌نماید. بدیهی است نسبت به ارزش‌های واجد اهمیت کمتر می‌توان از ضمانت اجراهای مدنی و اداری و انتظامی بهره برد. علاوه بر این باید قابلیت اجرای قانون و هزینه‌هایی که بر اثر اجرای قانون به جامعه تحمیل می‌شود نیز ارزیابی گردد. به عبارت دیگر هزینه‌ای که از مجازات مرتکب به جامعه تحمیل می‌شود باید کمتر از سودی باشد که از این جرم‌انگاری عاید جامعه می‌شود.

البته توجه به نکات فوق به تنهایی کفایت نمی‌کند. تدوین قانون کیفری بدون لحاظ ویژگی‌های خاص مرتکبان و محیط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و نیز موضوع پدیده مجرمانه فایده‌ای نخواهد داشت. عدم توجه به ویژگی‌های فوق منتهی

ترک فعل جرم‌انگاری گردیده، تعیین نماید. موانع تحقق جرم یعنی ارتکاب عمل به امر آمر قانونی، حکم قانون، اقدامات تربیتی والدین و اولیای قانونی و سرپرستان صغار و محجورین، اقدامات پزشکان و جراحان به قصد درمان بیماران، ضربات و جراحات ناشی از عملیات ورزشی، ارتکاب جرم به حکم قانون اهم، دفاع مشروع و رضایت مجنی‌علیه با استناد به قاعده «البینه علی المدعی» و با هدف جلوگیری از تضییع حقوق و اطلاع دادرسی بر عهده متهم قرار دارد (۱۷). توضیح آنکه امکانات طرفین دعوی کیفری (دادستان و متهم) در فرآیند دادرسی نابرابر است، لذا اثبات عنصر قانونی جرم بر عهده نهاد تعقیب بوده و اثبات ادعای بی‌اعتباری آن از سوی متهم به دلیل وجود موانع تحقق جرم، بر عهده خود او خواهد بود (۱۸).

در گام بعدی اثبات عنصر مادی جرم، یعنی رفتار مجرمانه و نتیجه حاصل از آن حسب مورد در جرائم مطلق و مقید، مستلزم گردآوری ادله تخصصی و ارجاع امر به خبره حوزه مربوطه است. اقامه دلیل برای عنصر مادی جرم از یک طرف ناظر بر فعل یا ترک فعلی است که جرم‌انگاری شده و از سوی دیگر مربوط به اثبات انتساب وقوع فعل یا ترک فعل به شخص یا اشخاص معینی است. مقام تعقیب مکلف است ادله مربوط به عنصر مادی جرم را تحصیل و رابطه بین عنصر مادی جرم و متهم را ثابت نماید، به نحوی که ارتباط رفتار خاص به فردی مشخص اثبات گردد و عمل مجرمانه با وصف قانونی و شرایط و اوضاع و احوال لازم جهت تحقق جرم کاملاً منطبق گردد.

رکن معنوی جرم عبارت از وضعیت ذهنی و روانی مرتکب رفتار مجرمانه است که موجب تقسیم‌بندی جرائم به عمدی، غیر عمدی و مادی صرف می‌شود. در هر جرمی حسب مورد باید یکی از مصادیق عنصر معنوی به اثبات رسد و اثبات عنصر معنوی جرم اعم از سوءنیت عام و خاص، بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، عدم رعایت نظامات قانونی و عدم مهارت بر عهده مقام تعقیب است، مگر اینکه قانونگذار صرف اثبات عنصر مادی جرم را کافی دانسته و عنصر معنوی را مفروض بداند. در این صورت اثبات خلاف این امر بر عهده متهم خواهد بود.

روش اجرای قانون نیز حائز اهمیت است. مقابله نامطلوب و برخورد خودسرانه با ناقضان قانون، تبعیض در اجرای قانون، ضعف سیستم قضایی و اطلاع دادرسی، پیچیدگی و هزینه‌بر بودن فرایند اجرای قانون، فقدان اعتماد جامعه به مجریان قانون، عدم اثربخشی فعالیت دستگاه‌های نظارتی، وجود روش‌های گریز از اجرای احکام قانونی، عدم توانایی سیستم اجرایی و قضایی کشور در انجام وظایف محوله قانونی و... منتهی به کاهش اثربخشی قانون می‌گردد.

۲. جرم‌انگاری مادی صرف در حوزه سلامت: علیرغم توجه به مصالح عالی جامعه و نیز توسعه جرم‌انگاری اعمال مجرمانه عمدی و غیر عمدی علیه سلامت آحاد مردم، همچنان بار اثبات عناصر سه‌گانه جرم که دشوارترین آن اثبات عنصر معنوی است محل تأمل می‌باشد. به دیگر سخن اثبات سوءنیت اعم از عام و خاص، اراده و آگاهی مرتکب در جرائم عمدی و تقصیر جزایی در جرائم غیر عمدی ضروری است، در نتیجه حمایت از جامعه در مقابل ناقضان ضوابط دوره کرونا را با چالش‌های جدی همراه می‌سازد، لذا این پژوهش بر آن است که تسهیل اثبات فرآیند تحقق جرم و حمایت قاطع و بی‌چون و چرا از سلامت جامعه را با این مضمون مطرح سازد که جرم‌انگاری اقدامات علیه مصالح بهداشتی جامعه را می‌توان در قالب جرم مادی صرف مطرح نمود تا به تسهیل اثبات جرم بیانجامد. بدین منظور ضمن بررسی عناصر تشکیل‌دهنده جرم، جایگاه جرم مادی صرف و نحوه وضع آن تبیین خواهد شد.

تحقق پدیده مجرمانه منوط به وجود عناصر سه‌گانه‌ای است که با فقدان هر یک، تحقق پدیده مزبور منتفی می‌شود و مرجع قضایی باید تمامی عناصر متشکله جرم اعم از عناصر قانونی، مادی و معنوی را به گونه‌ای به اثبات رساند که فعل یا ترک فعل ارتكابی با وصف مجرمانه و کلیه اوضاع و احوال مربوط به آن دقیقاً تطبیق یابد. این امر در رأی شماره ۱۱/۲۶/۷۱ شعبه کیفری دیوان عالی کشور نیز تصریح شده است (۱۶).

نخستین گام در فرآیند تحقق جرم، اثبات رکن قانونی جرم است و مقام تعقیب باید ماده قانونی را که بر اثر آن، فعل یا

تغییری ندارد و واجد هر سه عنصر است، لکن صرفاً اثبات عناصر قانونی و مادی بر عهده مرجع قضایی بوده و موجبات تحقق کامل جرم را فراهم می‌کند و عنصر معنوی مفروض انگاشته می‌شود (۱۹).

مسئولیت مطلق در جرائم مادی صرف، مبین آگاهی و عمد فرد نسبت به موضوع جرم است. به عبارت بهتر مرتکب می‌داند چه وظایف و اختیارات قانونی دارد و همین امر برای تحمیل تبعات قانونی بعدی بر وی کفایت می‌کند، لذا علم وی به حکم قانون یعنی آگاهی وی به وجود عنصر قانونی که از آن به عنصر معنوی تعبیر می‌شود، ضروری شمرده نمی‌شود. برای مثال در جرم صدور چک پرداخت‌نشده، مرتکب می‌داند تحت کدام ضوابط و شرایط حق صدور چک دارد. اگر در غیر این مصادیق نسبت به صدور چک اقدام کند مرتکب جرم شده و قابل تعقیب و مجازات می‌گردد و در خصوص عنصر روانی عمدی یا غیر عمدی یعنی تقصیر نیز گفتگویی به میان نمی‌آید.

بررسی مصادیق جرائم مادی صرف در کشورهای مختلف از جمله جرائم مربوط به مواد مخدر، جرائم زیست‌محیطی، اقدامات علیه بهداشت عمومی، صدور چک پرداخت‌نشده، حمل و خرید و فروش سلاح و نیز اعمال مجرمانه مرتبط با ورود و خروج غیر قانونی از کشور، نشانگر انحصار تعیین جرائم مزبور در حمایت از مصالح اجتماعی است. به واقع جرم‌انگاری جرائم مادی صرف، امری استثنایی و خلاف اصل بوده و بنا بر تصریح قانونگذار و صرفاً در صورت لزوم حمایت از منافع خاص جامعه قابل اعمال هستند و مصالح عالی‌تر بهداشتی جامعه نیز در شمار همین امور قابل احصاست (۲۰).

نتیجه‌گیری

حفظ و حراست از ارزش‌های جامعه وظیفه حکومت بوده و این امر را از طریق اعمال یکی از ضمانت‌اجراهای کیفری، مدنی و انتظامی به انجام می‌رساند، لکن استفاده از ضمانت اجرای کیفری با توجه به ویژگی‌های خاص این نوع از واکنش

شایان ذکر است به جهت فرایند ذهنی عنصر مزبور، در بیشتر موارد این عنصر از یک فرض قانونی یا ملاحظه چند نمود خارجی عنصر مادی که به طور منطقی با عنصر روانی مرتبط هستند، استنباط می‌شود که باید به نحو روشنی، وجود عمد یا خطا را نشان دهد، البته عنصر روانی را می‌توان از ملاحظه عینی اعمال مادی نیز استنباط نمود. به این معنا که قاضی از اعمال کشف شده احراز نماید که متهم اراده ارتکاب اعمال مجرمانه را داشته یا تحت تأثیر تقصیر جزایی تصمیمات لازم برای تحقق یک موضوع را اتخاذ کرده است. همچنین در جرائمی که قانونگذار انگیزه را به عنوان یکی از عناصر یا اجزای تشکیل‌دهنده جرم مورد توجه قرار داده، نهاد تعقیب باید اثبات آن را نیز بر عهده گیرد. رأی شماره ۱۷۱۷ مورخه ۱۳۱۷/۷/۲۹ دیوان عالی کشور مبین آن است که بدون احراز عنصر معنوی در تحقق جرائم، مجازات مرتکب امکان‌پذیر نخواهد بود (۱۸).

با توجه به نکات فوق، مرجع تعقیب باید عمل ارتكابی و نیز شرایط و اوضاع و احوال جرم را به عنوان یکی از اجزای عنصر مادی ثابت کند که این امر متفاوت از انطباق فعل و ترک فعل با وصف جزایی است. در واقع انطباق فعل یا ترک فعل با قانون به وسیله ادله یا قرائن بوده و در حوزه عنصر قانونی جای می‌گیرد، سپس باید با ادله قانونی، تعلق رفتاری خاص به فرد منتسب علیه را اثبات کند. تنها استثنای احکام فوق، جرائم مادی صرف هستند که مرجع تعقیب از اثبات عنصر معنوی جرائم مزبور، معاف است و تنها باید انتساب رفتار مجرمانه به متهم با ادله قانونی اثبات گردد.

رکن رکین شکل‌گیری این امر، عدم ضرورت تحقق عنصر روانی جرم است، به نحوی که جرم مورد نظر با تحقق دو عنصر قانونی و مادی واقع شده و مرتکب بدون اثبات عنصر معنوی شایسته سرزنش و مجازات می‌شود، البته دو وجه ثبوتی و اثباتی برای این امر مطرح می‌شود. در وجه ثبوتی هرگاه سخن از مسئولیت مطلق یا جرائم مادی به میان آید، نیازی به تحقق عنصر روانی نبوده و ساختار جرم از سه جزئی به دو عنصری تغییر می‌یابد، لکن در مقام اثباتی، ساختار جرم

اجتماعی باید با رعایت مبانی و معیارهای لازم‌الرعایه جهت جرم‌انگاری به انجام رسد.

نظام تقنینی جمهوری اسلامی ایران در دفاع از ارزش‌های حوزه سلامت، واجد برخی عناوین مجرمانه و ضمانت‌اجراهای کیفری اعم از سالب و تحدیدکننده آزادی، سالب حقوق اجتماعی مالی اعم از جزای نقدی و محرومیت از حقوق اجتماعی و... بوده، لکن در مقابله با ناقضان محدودیت‌ها و متخلفان از ضوابط اعلامی دوره پاندمی کرونا موفق نبوده، به نحوی که ناگزیر به استفاده از ظرفیت‌های شورای عالی امنیت ملی و مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا شد و جامعه در عمل شاهد رشد فزاینده نرخ نقض ضوابط مصوبات این ستاد بود. بر این اساس بازنگری در نحوه جرم‌انگاری هنجارهای مزبور و نوع واکنش اجتماعی بای آمادگی در قبال پدیده‌های مشابه در آینده ضروری است.

لزوم پیشگیری از جرم به جای توسل به واکنش‌های کیفری پسینی، کاهش عناوین مجرمانه، حبس‌زدایی، برقراری تناسب میان جرائم و مجازات‌ها و استفاده از کیفرهای جایگزین در قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری در حوزه سلامت، قضایی و برنامه ششم توسعه مورد تصریح و تأکید قرار گرفته است. در راستای پیشگیری از جرم هرگونه اقدام جدید باید متضمن سطوح سه‌گانه پیشگیری اعم از تغییر اوضاع و احوال موجود و سالم‌سازی محیط طبیعی و اجتماعی از عوامل جرم‌زا، توانمندسازی افراد در معرض خطر ارتکاب جرم و نیز کاهش زمینه‌های تکرار جرم در بزه‌کاران باشد.

جرم‌زدایی و رفع خلأهای کیفری موجود تنها از طریق تنظیم سند سیاستی و با رویکرد بازنگری در قوانین و به روزکردن آن‌ها، تلاش در جهت مطابقت قوانین کیفری با نیازهای جامعه، تعریف واضح و شفاف از موضوع جرم، کاهش اطاله دادرسی و استفاده از نهادهای غیر قضایی جهت حل اختلافات مردم نظیر ارجاع به داوری، حمایت از مجریان قانون اعم از قضات، پلیس و مأموران اداری می‌باشد.

یکی از مناسب‌ترین روش‌ها در مقابله با نقض ضوابط بهداشتی دوره پاندمی توسل به جرم‌انگاری مادی صرف وقایع مجرمانه است تا بر اساس آن به صرف تحقق عنصر مادی جرم و بدون

لزوم اثبات عمد یا تقصیر جزایی (حسب مورد در جرائم عمدی و غیر آن) نسبت به تحقق جرم و شناسایی مرتکب عمل مجرمانه اقدام گردد تا از این رهگذر با برخورد قاطع، سریع و به هنگام با متخلفین، موجبات ارباب عمومی افراد جامعه و تقید ایشان به احترام و به کارگیری ضوابط بهداشتی فراهم آید.

علاوه بر این ایجاد زمینه پذیرش قانون از سوی مردم و مسوولان و ایجاد سازوکارهای آموزش حقوق شهروندی و بالابردن سطح آگاهی آحاد ملت به قوانین و مقررات موجود در جامعه در کنار آسان‌سازی و شفافیت متون قانونی برای فهم مردم نیز از سوی دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط ضروری است.

مشارکت نویسندگان

عاطفه عباسی کلیمانی: تألیف، مرور، راهنمایی.

آزاده قاسمی برزگر: جمع‌آوری داده‌ها.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

References

1. Porta M. A Dictionary of Epidemiology. Edited by Porta M. 6th ed. New York: Oxford University Press; 2016.
2. McIntosh K, Peiris JS. Coronaviruses. In Clinical Virology. 3rd ed. Nottingham: American Society of Microbiology; 2009. p.1155-1171.
3. Itoh Y, Shinya K, Kiso M. In vitro and in vivo characterization of new swine origin H1N1 influenza viruses. Nature. 2009; 460: 1021-1025.
4. Abbasi A. Children's Rights. Tehran: Mizan Publication; 2017. p.62-63. [Persian]
5. Coyle A, Fair H. A human rights approach to prison management: Handbook for prison staff. 3rd ed. London: Institute for Criminal Policy Research Birkbeck; 2018.
6. Abbasi M, Fallah MR, Golkar M. Coronavirus Pandemic; From Human Rights Considerations to Citizenship Requirements. Medical Law Journal. 2020; 14(55): 7-22. [Persian]
7. Ganeh A. Conflict of the Right to Health with other Urban Rights with Emphasis on the duty of the Municipality in Preventing the Spread of Infectious Human Diseases. Journal of Legal Research Moahede. 2020; 3(50): 109-145. [Persian]
8. Arboleda-Flórez J. The ethics of biomedical research on prisoners. Current Opinion in Psychiatry. 2005; 7(5): 514-518. [Persian]
9. Iranian Health Education & Promotion Association. Declaration of IHEPA for ministry of Health for control of Covid-19. Tehran: Iranian Health Education & Promotion Association; 2020. Available at: <http://www.files/site1/pages/scan0000.pdf>. [Persian]
10. Lawrence O. Gostin, International Infectious Disease Law, Revision of the World Health Organization's International Health Regulations. JAMA. 2004; 4(2): 23-26.
11. Ashtarian K. Guide to Government Planning and Public Policy. Tehran: Commercial Publishing Company; 2018. [Persian]
12. Alwani SM, Sharifzadeh F. General policy-making process. Tehran: Allameh Tabatabai University Press; 2009. [Persian]
13. Poor Bafarani H. Do's and don'ts of criminalization in Iranian criminal law. Journal of Parliament and Strategy. 2012; 20(75): 43-60. [Persian]
14. Abdul Fattah E. What is a crime and what are the criteria for criminalization? Translated by Rahimi Nejad I. Legal Journal of Justice. 2002; 29(41): 135-160. [Persian]
15. Habibzadeh MJ, Najafi Aberandabadi AH, Kalantari K. Criminal Inflation; Factors and Consequences. Modares Magazine. 2001; 4(5): 60-78. [Persian]
16. Abbasi A. Proving the material element of a crime based on expert theory. Judgment. 2009; 19(97): 23-47. [Persian]
17. Ashouri M. Criminal Procedure Code. 1st ed. Tehran: Samat Publications; 1996. Vol.1. [Persian]
18. Abbasi A. The Trustee of Proving the Barriers to the Realization of Criminal Liability in the Iranian Legal System. Journal of Islamic Law. 2016; 19(48): 495-520. [Persian]
19. Catherine E, Quinn F, Criminal Law, Pearson Education Limited. 3rd ed. London: Pearson Education Ltd; 2017. Vol.4.
20. Clarkson CMV. Understanding Criminal Law. London: Sweet & Maxwell; 2005.